

Innspill til den nye Stortingsmeldingen om dyrevelferd

Først vil jeg takke for muligheten til å komme med innspill til den nye Stortingsmeldingen om dyrevelferd. Det er svært positivt at vi nå får en ny dyrevelferdsmelding, og jeg håper at den vil se spesielt nøye på velferdsutfordringer for landbruksdyrene samt komme tilbake med anbefalinger til konkrete tiltak som kan gi et betydelig løft i velferden deres. I tillegg til temaene jeg tar opp i mitt innspill, vil jeg vise til Stortingsvedtaket fra februar 2022 der det bes om at meldingen ser nærmere på flere viktige områder som utemuligheter for gris og økonomiske insentiver som kan bidra til å styrke dyrevelferden utover eksisterende krav i regelverket.¹

Med vennlig hilsen

Norun Haugen

Dyrevelferdsrådgiver // mastergrad i dyreetikk //

Bedre dyrevelferd i landbruket

Innspill til den nye Stortingsmeldingen om dyrevelferd	1
Generelt om holdforskriftene for produksjonsdyr	2
Forslag til tiltak	3
Oppfølging av den forrige Dyrevelferdsmeldingen	3
Fiksering av purker	3
Forslag til tiltak	5
Kirurgisk kastrering av hanngris	5
Forslag til tiltak	8
Griseproduksjonen	8
Levemiljø for gris	8
Mer variert innendørs levemiljø og tilgang på uteareale	11
Forslag til tiltak	12
Griseavl	12
Forslag til tiltak	13
Ku og kalv i melkeproduksjonen	13
Løsninger for samvær mellom ku og kalv	14
Forslag til tiltak	15
Øvrige merknader - Næringens dyrevelferdsprogram	15

¹ Stortinget.no: Dokument 8:25 S (2021-2022), Innst. 130 S (2021-2022)

Generelt om holdforskriftene for produksjonsdyr

Flere av de mest omfattende dyrevelferdsutfordringene for produksjonsdyr skyldes en kombinasjon av intensiv avl, intensive driftsformer og faglig utdaterte krav til levemiljø. Det er derfor nødvendig å forbedre disse områdene for å oppnå en varig og betydelig bedring i velferden for produksjonsdyr. I tillegg til forskriftsendringer, er det for grise- og fjørfeproduksjonen som er spesielt intensive husdyrproduksjoner, et behov for en langsiktig omstilling av selve driftsformene slik at produksjonspresset på dyrene reduseres.

Holdforskriftene for de ulike produksjonsdyrene har ikke blitt oppdatert på mange år, er faglig utdaterte og sikrer ikke god dyrevelferd. Samtidig har det kommet veldig mye ny kunnskap om disse dyrenes behov og egenskaper, og forståelsen av dyrevelferd er i utvikling, både i forskningen og blant forbrukerne. Det er også mye som tyder på at holdforskriftene i altfor stor grad er tilpasset næringens økonomiske og praktiske interesser som ofte kan gå på bekostning av dyrevelferden. Et nylig eksempel på dette er krav om mykt underlag for griser. Siden 2013 har det foregått et revideringsarbeid med holdforskriftene for klauvdyr.² Frem til våren 2022 var det foreslått at alle griser skulle få tilgang på mykt underlag, ettersom dette er et viktig tiltak for å bedre velferden deres.³ Nylig ble dette kravet tatt ut fordi Mattilsynet etter et møte med Landbruksdepartementet⁴ mente det ikke var realistisk å få gjennomslag på bakgrunn av bøndenes økonomiske situasjon og derfor ikke ønsket å bruke ressurser på en konsekvensutredning av kravet. Andre eksempler er utsettelsen av løsdriftskravet for kyr,⁵ manglende utemuligheter for ukastrede okser over 6 måneder,⁶ og utsettelsen av det vedtatte forbudet mot kirurgisk kastrering av hanngris.⁷ En sammenligning av de eksisterende holdforskriftene og det nye forskriftsutkastet viser også at det er minimale eller ingen endringer på flere viktige områder for alle dyreartene.⁸ F.eks. er det ikke foreslått en arealøkning for gris, unntak for fiksering av purker og oppstalling av kalver i enkeltbinger videreføres, og verken griser eller okser sikres tilgang på mykt underlag.

Det er viktig at fremtidige forskriftsendringer prioriterer hensynet til dyrene i mye større grad enn tidligere. Dette gjelder også forståelsen av hva som bør defineres som nødvendige påkjenninger og belastninger. Det har vært vanlig å definere lidelse som nødvendig eller unødvendig ut fra formål. I forarbeidene til Dyrevelferdsloven ble det påpekt at vernet mot unødvendig lidelse ikke måtte gå på bekostning av hva som var økonomisk eller praktisk mulig for husdyrnæringene. Bestemmelsen er dermed ikke til hinder for at produksjonsdyr kan utsettes for en rekke praksiser eller oppstalles i levemiljø som kan medføre lidelse. Etterforskningen av voldshandlingene i dokumentaren *Griseindustriens hemmeligheter* viste også lovverket kan være vanskelig å tolke når lovligheten av håndteringsmetoder skal

2

https://www.mattilsynet.no/dyr_og_dyrehold/dyrevelferd/revisjon_av_holdforskriftene_for_storfe_svin_sau_og_geit.4800

³ Mattilsynet: *Høyring av forslaget om ei felles velferdsforskrift for storfe, svin, sau og geit*. Utkast til høringsbrev til LMD 9.7.2018, saksnr. 2018/158028

⁴ Møte mellom Landbruksdepartementet og Mattilsynet 11.01.2022

⁵ St.prp. nr. 69 (2007–2008), s. 52, 87

⁶ Mattilsynet: *Mattilsynet justerer forslaget om velferdsforskrift for storfe, svin, sau og geit*. 11.05.2022; Mailkorrespondanse mellom Norun Haugen og seksjonssjef for dyrevelferd i Mattilsynet Torunn Knævelsrud. 07.06.2022; Landbruksdepartementet: *Svar på henvendelser som gjelder revisjon av holdforskriftene for produksjonsdyr*. 14.07.2022, saksnr. 18/795-15

⁷ St.prp. nr. 1 (2007–2008), s. 43, 68

⁸ Mattilsynet: *Forskrift om velferd for storfe, svin, sau og geit - Justert utkast til LMD 11.05.2022 utan nye krav om mjukt liggeunderlag og mosjon på beite*.

vrurderes.⁹ I tillegg er visse typer håndtering som må kunne defineres som vold mot dyr regulert gjennom regelverket.¹⁰ Dette kan etterlate et inntrykk av at landbruksdyr ikke har et like sterkt vern mot vold etter §14 i Dyrevelferdsloven som andre dyr.

I stedet for å tilpasse forskriftene til dagens driftsmåter, bør man i stedet ruste husdyrproduksjonen for fremtiden. Ved spesielt kostnadskrevenne tiltak bør responsen ikke være å utsette eller ta ut krav, men i stedet øremerke midler som kan gjøre det enklere å realisere kravene. Dette vil også samsvare bedre med forbrukernes holdninger til dyrevelferd; flere forbrukerundersøkelser viser at norske forbrukere er opptatt av godt dyrevelferd,¹¹ og en fersk undersøkelse fra SIFO viste at hele 7 av 10 forbrukere ønsker bedre velferd for gris.¹²

Forslag til tiltak

- Alle holdforskriftene for produksjonsdyr må gjennomgå og oppdateres i tråd med ny kunnskap. Det er viktig at forskriftsendringene fører til at produksjonsdyr får et mye mer variert levestandard med blant annet økt areal og miljøberikelse.
- Produksjonsdyrene må få et sterkere vern mot håndtering og praksiser som kan medføre lidelse.

Oppfølging av den forrige Dyrevelferdsmeldingen

I den forrige Stortingsmeldingen om dyrevelferd (2002/2003) ble flere velferdsutfordringer for landbruksdyr problematisert, og det ble foreslått både mål og tiltak. Flere av disse utfordringene har ikke, eller bare delvis, blitt fulgt opp gjennom forskriftsendringer eller frivillige tiltak.

Fiksering av purker

Den forrige Dyrevelferdsmeldingen var tydelig på at fiksering av purker er dyrevelferdsmessig problematisk selv om det utføres i kortere perioder. Det ble derfor foreslått at all fiksering skulle opphøre innen 10 år.¹³ 20 år senere er det fortsatt ikke forskriftsfestet et totalforbud. Forskrift om hold av svin §11 nedlegger et generelt forbud mot fiksering av purker, men åpner samtidig opp for en rekke unntak. Det gis blant annet adgang til å fikser alle purker som er spesielt urolige under brunst,¹⁴ samt spesielt urolige enkeltpurker fra tidspunkt for fødsel og i opptil 7 dager etter fødsel.¹⁵ Hva som regnes som "spesielt urolige dyr" er ikke videre definert, og formuleringen kan åpne opp for mange skjønnsmessige vurderinger. I praksis er det opp til den enkelte bonde å vurdere om unntaksbestemmelsene er oppfylt. Selv om hovedregelen skal være løsgående purker, viser statistikken at det er et betydelig omfang av fiksering; hele 31% av smågrisbesetningene

⁹ Miljøkrim: *I kjølvannet av "Griseindustriens hemmeligheter"*, s. 20-23. Årgang 24, nummer 1. 2021

¹⁰ F.eks. bruk av elektrisk drivstav under driving av kyr på slakterier (Avlivingsforskriften §6) eller bruk av kutrener (Forskrift om hold av storfe §12)

¹¹ Agenda, AgriAnalyse: *Verdien av norsk mat*, s. 17. Mars 2017; Forskning.no: *Vi er mer opptatt av sunn mat og dyrevelferd enn pris på mat*. 22.05.2014

¹² Annechen Bahr Bugge, Alexander Schjøll: Miljø- og dyrevelferdsspørsmål knyttet til produksjon og forbruk av fisk og kjøtt – *hva er forbrukernes betraktninger og betenkeligheter?* SIFO. Rapport 6 – 2021

¹³ Landbruksdepartementet: St.meld. nr. 12 (2002–2003). *Om dyrehold og dyrevelferd*, s. 162

¹⁴ Mailkorrespondanse med Bjørnar Stavenes, seniorrådgiver og jurist ved Mattilsynets hovedkontor, seksjon dyrevelferd: *Svar på spørsmål om fikseringsregler*. 15.10.2021

¹⁵ Forskrift om hold av svin §11

fikserer purker etter unntaksbestemmelsene.¹⁶ Det er svært problematisk at det er tillatt å fikse urolige purker ettersom dette er dyr som ofte har det vondt. For eksempel kan purker som ikke får egnet eller tilstrekkelig redebyggingsmateriale i forbindelse med fødsel, bli frustrerte og stresset. Å tilby rikelig med egnet redebyggingsmateriale er derfor viktig. Forsøk har vist at tilgang på tilstrekkelig og egnet redebyggingsmateriale fører til mindre utskillelse av stresshormoner hos purka, høyere verdier av Oksytocin¹⁷, bedre morsegenskaper, lavere spedgrisdødelighet, og redusert lengde på fødselen, noe som reduserer risikoen for dødfødsler.¹⁸ Forskrift om hold av svin §25 slår fast at alle purker skal ha tilgang på “passende” redemateriale i forkant av fødsel. Hva som regnes som “passende” er imidlertid åpent for tolkning, og en kartlegging tyder på at redebyggingsmateriale ikke brukes i tilstrekkelig grad på norske grisegårder.¹⁹ I tillegg kan purker bli urolige hvis de opplever svangerskapskomplikasjoner eller smerter. For disse dyrene vil fiksering innebære en betydelig tilleggsbelastning.

I forslaget til ny holdforskrift er det foreslått å videreføre unntak fra forbudet mot fiksering, men antall dager der purker i fødebinger kan fikseres er foreslått redusert til 3 dager.²⁰ Samtidig åpnes det opp for bruk av fiksering i situasjoner som dagens forskrift ikke tillater,²¹ noe som i praksis gir en utvidet adgang til fiksering og dermed medfører en risiko for økt bruk.

Fiksering innebærer en ekstrem begrensning i purkenes bevegelsesfrihet, gjør det vanskelig å utføre helt grunnleggende atferd som å reise og snu seg, og fratrukker dem muligheten til å utøve viktig morsatferd.²² Fiksering medfører en rekke velferdsutfordringer som økt risiko for bogsår, bein- og klauvlidelser, utilstrekkelig med hvile grunnet ubehagelige liggestillinger samt stressreaksjoner.²³ Det er også blitt påpekt at purker har fått dårligere plass i fikseringsbåsene ettersom griseavlens har ført til større kropp samtidig som arealkravet til båsene ikke har økt.²⁴ Næringen har argumentert for bruk av fiksering for å unngå ihjelligging av spedgris, men studier viser imidlertid at purker som er fikserte kan oppføre seg mer aggressivt overfor grisungene sine,²⁵ i tillegg til at de er mer rastløse, noe som kan øke risikoen for at grisungene blir klemt når de forsøker å die purka.²⁶

¹⁶ Animalia: Helsetjenesten for svin, tall fra Helsegrissystemet for 2021. Statistikken gjelder bruk av fiksering under fødsel og i opptil 7 dager etter fødsel.

¹⁷ et hormon som er essensielt for fødsel og utvikling av morsegenskaper. Det er også viktig for melkeproduksjon

¹⁸ Rosvold, Ellen Marie (doktorgradavhandling ved Husdyrvitenskap, NMBU): *The importance of nest building in sows and of farmer's management around farrowing for maternal behaviour and piglet survival*. 2018

¹⁹ Rosvold, E. M., Kielland, C., Ocepek, M., Framstad, T., Fredriksen, B., Andersen-Ranberg, I., Næss, G. and Andersen, I. L., *Management routines influencing piglet survival in loose-housed sow herds*, Livestock Science 196, 1–6, 2017.

²⁰ Mattilsynet: Forskrift om velferd for storfe, svin, sau og geit §43 - *Justert utkast til LMD 11.05.2022 utan nye krav om mjukt liggeunderlag og mosjon på beite*

²¹ Mattilsynet: Forskrift om velferd for storfe, svin, sau og geit §26 - *Justert utkast til LMD 11.05.2022 utan nye krav om mjukt liggeunderlag og mosjon på beite*

²² EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW): *Welfare of pigs on farm*. EFSA journal, scientific opinion. 30.06.2022

²³ EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW): *Welfare of pigs on farm*. EFSA journal, scientific opinion. 30.06.2022; Rioja-Lang, F. C., Seddon, Y. M. & Brown, J. A. (2018). *Shoulder lesions in sows: a review of their causes, prevention, and treatment*. Journal of Swine Health and Production, 26 (2): 101-107

²⁴ EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW): *Welfare of pigs on farm*. EFSA journal, scientific opinion. 30.06.2022

²⁵ Jarvis, S., D'Eath, R. B., Robson, S. K. & Lawrence, A. B. (2006). *The effect of confinement during lactation on the hypothalamic–pituitary–adrenal axis and behaviour of primiparous sows*. Physiology & behavior, 87 (2): 345-352.

²⁶ Ocepek, M. & Andersen, I. L. (2017). *What makes a good mother? Maternal behavioural traits important for piglet survival*. Applied animal behaviour science, 193: 29-36

Forskrift om velferd for produksjonsdyr §7 er tydelig på at: “*Bevegelsesfriheten til et dyr skal ikke begrenses på en måte som fører til unødvendig lidelse eller skade.*” Fiksering av purker må regnes som *unødvendig* lidelse ettersom konsekvensene for purkenes velferd er såpass alvorlige i tillegg til at andre tiltak gjør formålet med fiksering overflødig.

Forslag til tiltak

- Forskriftsfeste et totalforbud mot fiksering, der det kun åpnes for *kortvarig* fiksering i forbindelse med veterinærbehandling eller inseminering.
- I tillegg bør arealkravet i fødebingene økes, og det må sikres tilstrekkelig bruk av egnet redebyggingsmateriale. Studier viser at store mengder med halm er best egnet som redebyggingsmateriale i innendørs drift.²⁷

Kirurgisk kastrering av hanngris

Dyrevelferdsloven §9 er tydelig på at det ikke skal utføres kirurgiske inngrep på dyr “*uten at det foreligger forsvarlig grunn ut fra hensynet til dyrets helse*”. Videre skal inngrepet utføres på en dyrevelferdsmessig forsvarlig måte. Rutinemessig kirurgisk kastrering av hanngriser er unntatt denne bestemmelsen siden unntaket er begrunnet ut fra nærings- og forbrukerpreferanser.²⁸

Stortinget vedtok allerede i 2002 at kirurgisk kastrering av hanngris skulle forbys fra 2009, og Landbruksdepartementet skulle sammen med næringen sørge for at vedtaket ble oppfylt.²⁹ Forbudet ble imidlertid utsatt i 2008, fordi svinenæringen mente at de ikke ville klare å finne et alternativ til kastrering innen 2009, og det ble gitt en midlertidig dispensasjon fra forbudet.³⁰ Siden den gang har alternativer til kastrering blitt utprøvd i kommersiell skala i flere EU-land som Tyskland, Belgia, Nederland og Frankrike, og det kan derfor argumenteres for at begrunnelsen for dispensasjonen ikke lenger er legitim.³¹ I dag blir 98% av hanngrisene i norsk griseproduksjon fortsatt kirurgisk kastret.³²

Siden 2002 har det vært påkrevd at det er veterinær som skal utføre inngrepet, og det stilles krav til lokalbedøvelse satt med injeksjon i testiklene og smertelindring i forbindelse med inngrepet.³³ Selv om bruk av lokalbedøvelse og smertelindring er langt bedre for grisungene, er det fortsatt knyttet både stress, frykt og smerte i forbindelse med og i etterkant av inngrepet. Selve håndteringen med sortering av grisungene, løft og holdteknikk med fastlåsning av bakbein fører til stress og frykt hos dyrene.³⁴ Lokalbedøvelsen injiseres direkte inn i testiklene, noe som medfører smerte.³⁵ Flere funn tyder også på at lokalbedøvelsen

²⁷ Ibid.

²⁸ Stortinget. Ot.prp. nr. 15 (2008-2009): *Om lov om dyrevelferd*, s. 99

²⁹ Stortingsmelding nr. 12 (2001-2002): *Om dyrehold og dyrevelferd*, s. 70.

³⁰ St.prp. nr. 1 (2007–2008), s. 43, 68

³¹ European Commission: *Establishing best practices on the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigsvaccinated against boar taint (immunocastrated)*. Final Report. 14.06.2019

³² Animalia: *Kjøttets tilstand (2021)*, årsrapport for 2020, s. 125

³³ Forskrift om hold av svin §10 c)

³⁴ EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022

³⁵ EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022

ikke fjerner all smerte knyttet til inngrepet, men kun reduserer den,³⁶ noe EFSAAs ekspertpanel på dyrevelferd nylig bekreftet etter å ha gjennomgått flere studier om effekten av ulike preparater.³⁷ Musklene som sædstrengen er festet til blir heller ikke bedøvd, så når strengen blir strukket ut for å skjæres over, vil dette kunne medføre smerte. Det er observert at grisunger reagerer med høyere og hyppigere skriking når dette skjer.³⁸ Best effekt av lokalbedøvelsen anses for å være 3 minutter etter injeksjonen,³⁹ og inngrepet bør ikke utføres senere enn 10-15 minutter etter lokalbedøvelsen er satt.⁴⁰ I ganske mange tilfeller kan det gå for lang tid, slik at effekten har avtatt under kastreringen.⁴¹ I tillegg er det ingen krav til at bedøvelseseffekten kontrolleres før selve inngrepet.⁴² Spedgrisene kan oppleve smerte i flere dager etter inngrepet, og studier tyder på at effekten av smertelindring avtar etter 24 timer.⁴³ Andre negative konsekvenser er risiko for infeksjoner og dødelighet ettersom grisungene går med store, åpne står i bingene og er utsatt for bakterier fra fjøsmiljøet.⁴⁴

Siden kirurgisk kastrering medfører lidelse for grisungene er det nødvendig å fase den ut til fordel for mer dyrevelferdsmessig forsvarlige alternativer. I forbindelse med EUs deklarasjon om å fase ut kirurgisk kastrering, er det blitt gjennomført et mangeårig prosjekt for å finne alternativer.⁴⁵ I deres siste rapport er det sammenfattet resultater fra forskning og utprøvede praksiser i 8 europeiske land,⁴⁶ inkludert i Norge.⁴⁷ Det blir pekt på at det i for liten grad har vært kunnskapsutveksling mellom landene på dette området, og at det derfor var et behov for å samle kunnskap og foreta en analyse for å komme frem til de beste praksisene: "*It focuses solely on practices that have been trialled and successfully used in commercial conditions rather than looking at presumed best practices, trials or future initiatives.*"⁴⁸ Det er spesielt to alternativer som har pekt seg ut; hanngrisproduksjon og bruk av immunologisk kastrering.

I land som Storbritannia, Irland, Portugal, Hellas og i deler av Spania, har det i flere år har vært svært uvanlig å kastre grisunger, og det er i stedet lagt opp til hanngrisproduksjon.⁴⁹

³⁶ Ranheim, Birgit., Haga, Henning. *Castration of piglets: the analgesic effects of intratesticular and intrafunicular lidocaine injection*. Veterinary Anaesthesia and Analgesia 32, 1–9. 2005; Animalia/Svin: *Hva er best for grisen?* s. 16. Utg. 8/2010.

³⁷ EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022

³⁸ Hansson, M. et al, "Effect of local anaesthesia and/or analgesia on pain responses induced by piglet castration", Acta Veterinaria Scandinavica 53:34, 1-9, 2011.

³⁹ Ranheim, B., Haga, H., m.fl. *Distribution of radioactive lidocaine injected into the testes in piglets*. J. vet. Pharmacol. Therap. 28, 481–483, 2005

⁴⁰ Mailkorrespondanse mellom Norun Haugen og Førsteamanuensis ved Institutt for produksjonsdyrmedisin ved Veterinærhøgskolen Birgit Ranheim. 18.03.2020

⁴¹ Mailkorrespondanse mellom Norun Haugen og Førsteamanuensis ved Institutt for produksjonsdyrmedisin ved Veterinærhøgskolen Birgit Ranheim. 18.03.2020

⁴² Forskrift om hold av svin §10 c)

⁴³ Fredriksen, B. (Animalia). *Vaksinering mot rånelukt – ta metoden i bruk!* Norsk Veterinærtidsskrift 9, 2014

⁴⁴ Allison, J.R. *A comparison of mortality (animal withdrawal) rates in male fattening pigs reared using either physical castration or vaccination with ImprovacR as the method to reduce boar taint*. Proceedings of the 21st IPVS Congress, Vancouver, Canada, 18-21 July 2010.

⁴⁵ European Commission: *European Declaration on alternatives to surgical castration of pigs*. 16.12.2010; European Commission: *Report from the Expert Group on ending the surgical castration of pigs*. Oktober 2014

⁴⁶ Belgia, Danmark, Frankrike, Tyskland, Nederland, Spania, UK og Norge

⁴⁷ European Commission: *European Declaration on alternatives to surgical castration of pigs*. 16.12.2010; European Commission: *Report from the Expert Group on ending the surgical castration of pigs*. Oktober 2014

⁴⁸ European Commission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*, s. 1. Final report. 14.03.2019

⁴⁹ European Commission: *Report from the Expert Group on ending the surgical castration of pigs*. Oktober 2014; Regjeringen: *Alternativer til kirurgisk kastrering av hanngris*. 28.01.2015

Når det gjelder hanngrisproduksjon som et alternativ, vil jeg oppfordre til at dyrevelferdsmeldingen gjennomgår funn i EU kommisjonens nyeste rapport⁵⁰ der de gir konkrete råd til hvordan en slik produksjon kan gjennomføres på en best mulig måte både med hensyn til dyrevelferd og verdikjeden fra gård til dagligvarehandelen.⁵¹ Den norske svineæringen har tidligere uttalt seg positivt om hanngrisproduksjon: *“Dersom man klarer å redusere og kontrollere utfordringer med rånelukten vil det muliggjøre produksjon av hanngriser, noe som igjen vil føre til bedret dyrevelferd og reduserte kostnader i svineproduksjon.”*⁵²

Et annet alternativ til kirurgisk kastrering er immunologisk kastrering (Improvac). Både Den Norske Veterinærforeningen og Rådet for dyreetikk har tatt standpunkt til at denne metoden er bedre for dyrevelferden enn dagens praksis med kirurgisk kastrering.⁵³ Også Norsvin, svinebøndernes avlsselskap, har tidligere uttalt seg positivt om vaksinen.⁵⁴ Basert på en gjennomgang av fordeler og ulemper ved ulike alternativer, anbefaler EFSA's ekspertpanel på dyrevelferd at immunologisk kastrering bør være førstevalg som alternativ til kirurgisk kastrering.⁵⁵ Improvac har allerede vært godkjent til bruk av Statens legemiddelverk siden 2009, og fra 2010 har den vært tatt i bruk i småskala i norske svinebesetninger.⁵⁶ Forsøk har vist at immunologisk kastrering har god effekt mot rånelukt, men den norske kjøttbransjen har vært lite villig til å prøve ut metoden i større skala fordi det blant annet krever mer logistikk og investering i et velfungerende kontrollsystem på slakteriene. Samtidig er det allerede etablerte rutiner for håndtering av vaksinerte griser på både gården og slakteriene.⁵⁷ Norske grisebønder som har ønsket å teste ut Improvac har tidligere blitt ilagt et kontrollgebyr, men dette er nå fjernet. De risikerer imidlertid et trekk i slakteoppgjøret på 3000 kroner for griser som får påvist Androstenon over grenseverdiene. Dette kan ha en avskrekkende effekt for å prøve ut metoden. Til sammenligning fikk belgiske grisebønder som ville prøve ut Improvac mer penger per gris i slakteoppgjøret.⁵⁸

I tillegg til at grisungenes velferd vil forbedres ved å ta i bruk immunologisk fremfor kirurgisk kastrering, vil det kunne være økonomisk gunstig for svinebønderne.⁵⁹ Næringen trekker selv frem at: *“Etter andre injeksjon vil dyret oppføre seg som en kastrat og ha kastratenes egenskaper når det gjelder tilvekst og fôrutnytting. Det innebærer at før andre injeksjon drar man nytte av hanndyrets evne til bedre fôrutnyttelse og tilvekst, samt at kjøttet blir magrere enn hos kastrater. Etter andre injeksjon får man fordelene av roligere atferd.”*⁶⁰

⁵⁰ European commission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*. Final report. 14.03.2019

⁵¹ European commission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*, s. 57-64. Final report. 14.03.2019

⁵² Maren Van Son: *Kastrering overflødig på sikt?* Svin, 8/2016, s. 21

⁵³ Rådet for Dyreetikk: *Immunologisk kastrering av svin*. Uttalelse gitt Oktober 2009; Mælumsæter, T (Norsvin), *“Den norske veterinærforening: – Framskritt for dyrevelferden”*, Svin 2, side 15, 2012

⁵⁴ Mælumsæter, T. *Bedre dyrevelferd bør belønnes*. Lederartikkel, Svin 2, side 5. 2012

⁵⁵ EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022

⁵⁶ Regjeringen: *Alternativer til kirurgisk kastrering av hanngris*, s. 4. 28.01.2015

⁵⁷ <https://medlem.nortura.no/gris/vak-gris/>

⁵⁸ European commission: *On the production, the processing and the marketing of meat from uncastrated pigs or pigs vaccinated against boar taint (immunocastrated)*, s. 89. Final report. 14.03.2019

⁵⁹ Regjeringen: *Alternativer til kirurgisk kastrering av hanngris*. 28.01.2015

⁶⁰ Animalia: *FAQ - vaksinerings mot rånelukt*. 31.03.2017

En utfasing av kirurgisk kastrering vil kunne innebære endringer i rutiner på gården og økt bruk av kontrollsystemer på slakteriene. Samtidig er dette en minimal kostnad å ta for kjøttbransjen sammenlignet med velferdsgevinsten det har for grisungene å slippe å bli kastret. Allerede i forarbeidene til den nye Dyrevelferdsloven ble dette løftet frem:

*“Landbruksdepartementet mener at det prinsipielt er dyrevernmessig svært betenkelig å foreta inngrep på dyr for å tilpasse disse til ulike driftsformer og produksjonsforhold. Det er etter departementets mening nødvendig å se på om driftsformer og produksjonsforhold i stedet kan endres, slik at inngrep ikke lenger er nødvendig.”*⁶¹ Dyrevelferdsloven gir grisene et vern mot *unødige* påkjenninger og belastninger. Når det nå foreligger gjennomførbare alternativer til kirurgisk kastrering, mener jeg at kastrering må regnes som en unødvendig pinepåføring av grisunger.

Forslag til tiltak

Hovedansvaret for å følge opp forbudet mot kirurgisk kastrering har i altfor stor grad blitt lagt til næringen. Det har nå gått 20 år siden forbudet ble vedtatt samtidig som utfasingen har stagnert. Senest i Næringskomiteens innstilling til Jordbruksmeldingen (2016-2017) stilte en samlet komite seg bak følgende formulering: *“Komiteen imøteser regjeringens videre arbeid med nye metoder for og alternativer til kastrering av hanngris.”*⁶² Jeg finner imidlertid ikke dokumentasjon på Landbruksdepartementet har fulgt opp denne saken siden 2015.⁶³

Det er nødvendig at det fremover tas politiske grep for å få fortløp på utfasingsarbeidet:

- Det må fastsettes en dato for når det vedtatte forbudet mot kirurgisk kastrering skal tre i kraft. Datoen bør ikke settes langt frem i tid ettersom det nå foreligger alternativer som er godt utprøvd. Erfaringer fra de siste 20 årene tilsier at fravær av en frist bare vil føre til ytterligere trenering av forbudet.
- Det bør utarbeides en forpliktende plan for det videre arbeidet med utfasing av kirurgisk kastrering frem mot forbudet skal tre i kraft.
- Det bør stimuleres (f.eks. gjennom økonomiske insentiver) til økt bruk av immunologisk kastrering i overgangsperioden slik at antall kirurgisk kastrede hanngriser reduseres for hvert år frem mot forbudet.

Griseproduksjonen

Mange av dyrevelferdsproblemene i griseproduksjonen skyldes en kombinasjon av svake krav til levemiljø, intensiv drift og avl. Det er nødvendig med både akutte tiltak som strengere krav til innendørs levemiljø samtidig som det bør være et langsiktig mål at selve driftsmåten endres; produksjonspresset på dyrene må reduseres, flest mulig griser må få tilgang på uteareale og avlen bør bli mindre intensiv.

Levemiljø for gris

Griser er aktive dyr som trenger et variert levemiljø med god plass og mye å sysselsette seg med for å ha optimal velferd. De har et sterkt behov for å rote med trynet og utforske.⁶⁴

⁶¹ Ot.prp. nr. 68 (1999-2000). Om lov om endringer i lov 20. desember 1974 nr. 73 om dyrevern (landbruksdepartementets tilråding)

⁶² Innstilling fra næringskomiteen om *Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon*. Stortingsmelding nr. 11 (2016-2017)

⁶³ Regjeringen: *Alternativer til kirurgisk kastrering av hanngris*. 28.01.2015

⁶⁴ Sandem, A.-I. & Braastad, B. O. Dyrs miljøbehov - Utredning for Mattilsynet. Ås: Norges Landbrukshøgskole. 2004

Dagens levemiljø legger ikke til rette for at grisene får utøve flere av sine viktigste atferdsbehov, ettersom de holdes på lite areal i stimulfattige betongbinger. Eksempelvis har en slaktegris på 80 kilo bare krav på 0,65 kvadratmeter med plass, og hovedkravet er at alle skal kunne ligge samtidig på tett gulv.⁶⁵ Norske forskere ved NMBU mener også at dagens arealkrav er for små: «*Norwegian legislations state a minimum space requirement of 0.65 m² for pigs in this weight category and could be considered too small to ensure good welfare conditions [...] Pigs should be offered more space.*»⁶⁶. Lite areal er assosiert med økt stress hos slaktegrisene.⁶⁷ For ung- og avlspurker reduseres plassen desto flere dyr det er i bingen.⁶⁸ Rangkamper mellom purker i fellesbinger er regnet for å være et uunngåelig problem,⁶⁹ og skyldes at (ofte ukjente) purker blandes sammen på lite areal. Lavrangerte purker vil i slike oppstallingsmiljøer ikke ha mulighet til å trekke seg unna, og kan bli utsatt for gjentagende plaging.

Forskrift om hold av svin stiller krav om noe miljøberiking i form av et tynt lag med strø i deler av bingen og noe bruk av rotemateriale,⁷⁰ men mengdekravet er ikke tilstrekkelig for å tilfredsstille rote- og utforskningsbehovet deres. Mangel på sysselsetting er en årsak til at kjedsomhet er regnet for å være et utbredt velferdsproblem for slaktegris.⁷¹ Grisene har heller ikke krav på mykt underlag i noen av produksjonsfasene. Mattilsynet har påpekt at «*Dei gjeldende haldforskriftene har ikkje vore til hinder for (..) at purker ligg på betonggolv med lite strø.*»⁷², og har anbefalt at alle griser må ha tilgang på mykt underlag. De understreker også at purker som er tunge dyr har et særskilt behov for mykt leie.⁷³ I praksis lever grisene på hardt betongunderlag med svært lite å sysselsette seg med. Brudd på kravet om strø og rotemateriale er også det avviket som avdekkes mest når Mattilsynet fører tilsyn med svinebesetninger.⁷⁴

Levemiljøet fører til en rekke fysiske velferdsutfordringer for grisene. Det harde underlaget gir økt risiko for bogsår og klauvlidelser hos purker, slitasjesår på frambein hos spedgris, og beinproblemer hos slaktegris der dette også må ses i sammenheng med avl på rask tilvekst. Bein- og klauvlidelser utgjør over 50% av grisebøndenes egne sykdomsregistreringer, og forekomsten av slike lidelser er spesielt høy blant spedgris.⁷⁵ Levemiljøet påvirker ikke bare grisenes fysiske helse, men også den mentale tilstanden deres. Kombinasjonen av lite areal og minimalt med miljøberiking øker risikoen for atferdsforstyrrelser hos grisene, som halebiting, formålsløs biting på innredning, passivitet eller aggresjon.

⁶⁵ Forskrift om hold av svin §26

⁶⁶ Andersen, I. L., & Ocepek, M. 2021. Understanding the behavioural needs of growing and finishing pigs and how we can meet those needs when designing future housing systems, Proceedings of the International Pig Veterinary Society Congress – IPVS2022, 21. - 24. juni, 2022. Rio de Janeiro, Brazil: IPVS 2022

⁶⁷ Cornale, P., Macchi, E., Miretti, S. et al., "Effects of stocking density and environmental enrichment on behavior and fecal corticosteroid levels of pigs under commercial farm conditions", Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research 10(6): 569–576, 2015

⁶⁸ Forskrift om hold av svin §25

⁶⁹ Svineportalen: *Hvorfor går det galt?* 09.04.2015 (oppdatert 30.05.2018)

⁷⁰ Forskrift om hold av svin §20, §21;

⁷¹ Veterinærinstituttet, NMBU, NIBIO: *Kunnskapsnotat om forskning innen landbasert matproduksjon*. Oslo: 15.11.2019; Forskning.no: *Griser søker oppmerksomhet på samme måte som hunder – men er litt mer selvstendige*. (Intervju med professor i husdyrvitenskap ved NMBU, Inger Lise Andersen). 24.7.2020

⁷² Mattilsynet til Landbruksdepartementet: *Høyring av forslaget om ei felles velferdsforskrift for storfe, svin, sau og geit*, s. 9. 09.07.2018

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Mattilsynet: *Nasjonal tilsynskampanje om velferd for svin 2021-2022*. Foreløpige funn, per 3. terial 2021.

⁷⁵ Ingris: Årstatistikk for 2021

Dyrevelferdsloven §23 slår fast at dyr skal holdes i et miljø som tilfredsstillende deres artstypiske behov, gir mulighet for stimulerende aktiviteter og bevegelse samt gir økt trivsel og god helse. I forarbeidene til loven ble det understreket at *“Hvilke nærmere konkrete krav som omfattes av bestemmelsen, vil variere ut fra art, individ og type dyrehold, og vil over tid kunne endres i tråd med ny kunnskap.”*⁷⁶ Også Forskrift om velferd for produksjonsdyr er tydelig på vurderingen av arealkrav må skje i *“overensstemmelse med erfaringsbasert og vitenskapelig kunnskap om dyrearten.”*⁷⁷ Arealkravene for gris har ikke vært endret siden 1996,⁷⁸ samtidig som en gjennomgang av mange forskningsresultater viser at grisene har behov for langt større plass enn det de har i dag. For slaktegris som er i en spesielt aktiv livsfase er det flere studier som viser at arealet må økes med minst 50% for at det skal kunne ha en positiv effekt, men mye tyder på at det å øke arealet for slaktegris til 2,4 kvadratmeter er viktig for at de skal få tilfredsstillende sine grunnleggende behov.⁷⁹ Økt areal er assosiert med lavere forekomst av aggressiv og stereotypisk atferd, mindre skader og økt renslighet hos slaktegris.

I tillegg til større areal har små- og slaktegris også behov for økt miljøberikning. Det har vært mye forskning på grisers behov for aktivitet og lek. En samling av resultater fra ulike studier, blant annet fra NMBU⁸⁰, viser at tilgang på aktivitetsobjekter som kan manipuleres eller ødelegges samt variert rotemateriale vil øke grisens trivsel, men også redusere forekomsten av atferdsforstyrrelser.⁸¹

Da Stortingets Næringskomité behandlet forslaget om å styrke dyrevelferden for produksjonsdyr, anerkjente et flertall at: *“særlig slaktegris har stort behov for arealøkning, og at purker har et behov for mykt underlag for å unngå sår.”*⁸² I februar samlet Stortingets flertall seg om et anmodningsvedtak som ba *“regjeringen se på insentiver som vil øke dyrevelferden i svinenæringen, særlig med hensyn til areal, underlag og miljøberikelse”*.⁸³ Mange grisebønder (ca. 70%) har behov for oppgraderinger eller vedlikehold av driftsbygninger de kommende årene,⁸⁴ og det ble vedtatt at det allerede nå skal innføres strengere krav til areal, underlag og miljøberikelse ved oppgraderinger.⁸⁵ Formålet var å gi grisebøndene en omstillingsperiode samtidig som dyrevelferden skulle styrkes. Regjeringen har imidlertid ikke fulgt opp dette anmodningsvedtaket enda.⁸⁶ Det er behov for en fortgang i arbeidet med å få forskriftsfestet kravene som skal gjelde ved oppgraderinger og nybygg både av hensyn til dyrevelferden, men også for å gi grisebøndene mulighet til å planlegge

⁷⁶ Ot.prp. nr. 15 (2008-2009). 2008. Om lov om dyrevelferd. Oslo: Landbruks- og matdepartementet

⁷⁷ Forskrift om velferd for produksjonsdyr §7

⁷⁸ Statens Dyrehelsestilsyn. (1996). Retningslinjer for hold av storfe og svin.

⁷⁹ De Greef, K., Vermeer, H., Houwers, H. & Bos, A. Proof of Principle of the Comfort Class concept in pigs.: Experimenting in the midst of a stakeholder process on pig welfare. *Livestock Science*, 139 (1-2): 172-185. 2011

⁸⁰ Ocepek, Marko, m.fl.: *Which rooting materials make a weaner most happy?* August 2019; Ocepek, Marko, m.fl.: *A combination of rooting stimuli reduces fear of novelty and enhances collaboration in groups of weaned pigs.* August 2019; Ocepek, M., Newberry, R. C. & Andersen, I. L.. Which types of rooting material give weaner pigs most pleasure? *Applied Animal Behaviour Science*, 231. (2020)

⁸¹ Ruth C. Newberry, Bjarne O. Braastad (redaktører): *Animal lives worth living.* International Society for Applied Ethology 2019 - Book of Abstracts. August 2019

⁸² Dokument 8:25 S (2021-2022), Innst. 130 S (2021-2022): Næringskomiteens merknader

⁸³ Dokument 8:25 S (2021-2022), Innst. 130 S (2021-2022). Tilrådning fra flertallet i Næringskomiteen

⁸⁴ Norsvin. Innspill til jordbruksoppgjøret 2021. 29.01.2021

⁸⁵ Dokument 8:25 S (2021-2022), Innst. 130 S (2021-2022). Tilrådning fra flertallet i Næringskomiteen

⁸⁶ Stortinget.no: Svar fra landbruksminister Sandra Borch til stortingsrepresentant Alfred Bjørlo. Dokument nr. 15:1956 (2021-2022). 9.5.2022

bygningssløsninger som er i tråd med strengere krav. I denne prosessen vil det også være fordelaktig at Landbruksdepartementet eksplisitt nevner at grisebønder skal prioriteres i søknadsrundene til IBU-midlene samtidig som det legges til grunn kriterier for tildeling av støtte i tråd med vedtak I.⁸⁷

Mer variert innendørs levemiljø og tilgang på uteareale

I stedet for å satse videre på standard innredning med betongbinger i grisefjøs, bør fremtidens driftssystemer i stedet legge til rette for at større grupper med griser kan holdes i nye og mer komplekse oppstallingsmiljøer. Ombygging til tallefjøs eller større binger med djupstrø er mer optimale levemiljø for gris som holdes innendørs. Eksempelvis vil et velfungerende⁸⁸ tallefjøs kunne oppfylle behovet for vesentlig større areal, mykt underlag og økt miljøberikelse.

Både den forrige dyrevelferdsmeldingen og stortingsvedtaket (2022) er tydelige på at flere griser må sikres tilgang på uteareale. I dag får bare 1% av norske griser være utendørs til tross for at et av deres viktigste artstypiske behov er å få rote i jorda. Flere grisebønder har vist at det både er praktisk og økonomisk gjennomførbart å kombinere innendørsproduksjon med tilgang på uteareale. To av de fremste forskerne på velferd for gris i Norge mener også at fremtidens levemiljø for gris bør legge til rette for utemuligheter: *“The goal for future housing systems should be to create more complex, heterogenous environments, including access to an outdoor areas, that can stimulate the pigs to a much larger extent than what we see in indoor systems today. (...) To achieve a sustainable pig production in the future, there is a need for substantially more complex pig environments than what we see in most pig production units today.”*⁸⁹ Økt tilgang på uteareale vil også være omdømmemessig positivt for svinenæringen. En undersøkelse viste at hele 73% av norske forbrukere mener at dyr må få være mest mulig utendørs for at de skal ha god dyrevelferd.⁹⁰ Å legge til rette for at flest mulig griser får tilgang på uteareale er viktig i et bærekraftsperspektiv både når det gjelder forbrukerpreferanser og dyrevelferd, men det kan også være fordelaktig for bøndene. Flere beregninger tyder på at det kan være rimeligere for bøndene å gi grisene adgang til uteareale sammenlignet med kostnadene som arealøkning i innendørs produksjon medfører.⁹¹ Jeg vil derfor oppfordre til at dyrevelferdsmeldingen ser nærmere på dette og kommer tilbake med tiltak til hvordan flere griser kan sikres tilgang på uteareale, noe som også er i tråd med stortingsvedtak II: *“greie ut korleis grisar kan sikrast betre tilgang til uteareal, til dømes gjennom tilskots- eller merkeordningar, eventuelt gjennom endringar i lovverket”*.⁹²

⁸⁷ “Stortinget ber regjeringen se på insentiver som vil øke dyrevelferden i svinenæringen, særlig med hensyn til areal, underlag og miljøberikelse, og stille strengere krav til dyrevelferd ved oppgraderinger av driftsbygninger eller nybygg.”

⁸⁸ forutsetter god ventilasjon for å hindre for høye amoniakk-konsentrasjoner, jevnlig påfyll med tørr halm og et separat område med hardt underlag der drikkeiplene er montert og som grisene kan slipe klauvene på

⁸⁹ Andersen, I. L. & Ocepek, M. (2021). Understanding the behavioural needs of growing and finishing pigs and how we can meet those needs when designing future housing systems. I: Proceedings of the International Pig Veterinary Society Congress – IPVS2022, 21. - 24. juni, 2022. Rio de Janeiro, Brazil

⁹⁰ Yougov for Matprat, 2016, referert i Dyrevernalliansen, 2021

⁹¹ Mittenzwei, K. (2021). Kostnader ved økt arealkrav for å forbedre dyrevelferd hos gris. Rapport nr 7/2021. Trondheim: Ruralis; Hegrenes, A. & Vennesland, B. (2020). Utegris samanlikna med innegris. Investeringsbehov og dekningsbidrag. NIBIO-rapport; 6(158) 2020; Knævelsrud, Torunn: Notat fra møte med LMD 11.01.2022 om klauvdyrforskriften og fjørforskriften

⁹² Dokument 8:25 S (2021-2022), Innst. 130 S (2021-2022). Tiltrådning fra flertallet i Næringskomiteen, vedtak II

Forslag til tiltak

- Det mest akutte tiltaket er en forskriftsfesting av krav om minimum 50% økt areal for smågris, slaktegris og purker som holdes i fellesbinger, krav om mykt underlag for alle griser, samt mer variert og økt bruk av miljøberikelse
- Grisebønder bør prioriteres i tildelingen av IBU-midler. Det må stilles krav om ombygging til tallefjøs eller storbinger med djupstrø for ung- og gjeldpurker, smågris og slaktegris, ved tildeling av støtte.
- Kompetanseheving blant grisebønder, fjøsleverandører og næringens rådgivningsapparat om bedre bygningsløsninger og tilrettelegging for uteareale.
- Vurdere samt iverksette ulike tiltak som kan gi flere griser tilgang på uteareale. Det bør fastsettes et mål om at alle griser skal få tilgang på egnet uteareale i deler av deres leveperiode. På lengre sikt må dette forskriftsfestes.

Griseavl

Dyrevelferdsloven §25 slår fast at det ikke skal gjennomføres avl som kan påvirke dyrenes fysiologiske eller mentale funksjoner på en negativ måte. Forskrift om velferd for produksjonsdyr §12 er enda tydeligere på at avl ikke skal føre til verken lidelse eller skade på dyrene. Til tross for at regelverket er svært tydelig på dette området, avles det likevel på egenskaper som medfører økt risiko for både død og lidelse blant norske griser.

Den gjennomsnittlige kullstørrelsen blant norske purker er økende grunnet Norsvin sin målrettede avl på store kull over mange år. I dag føder ei norsk purke i gjennomsnitt 15,9 grisunger per kull,⁹³ men det er vanlig at purker får enda større kull. Til sammenligning har fagmiljøer på dyrevelferd anbefalt at kullstørrelsen ikke bør overstige 12-14 grisunger per kull av hensyn til dyrevelferden.⁹⁴ Flere studier har funnet en sammenheng mellom store kullstørrelser og velferdsutfordringer for både purker og grisunger. For spedgrisene handler det i hovedsak om høy dødelighet. Den gjennomsnittlige dødeligheten for spedgris er på 18% hvis man kombinerer både dødfødte og døde innen avvenning på 4,5 uker.⁹⁵ Selv om prosenten på dødeligheten har holdt seg noenlunde stabil de siste årene, medfører imidlertid større kull at flere grisunger dør. Den høye dødeligheten kan ses i sammenheng med flere faktorer; fødselsvekten er ofte lavere ved store kull, noe som gir grisungene et dårligere utgangspunkt. Purka har et begrenset antall funksjonelle spener, og konkurransen om spenene øker desto flere grisunger det er per kull.⁹⁶ Underernæring, sult og infeksjoner er vanlige dødsårsaker. Forskning har vist at store kull gir færre vellykkede diegivninger,⁹⁷ til tross for at purkene har flere diegivninger ved store kull.⁹⁸ Det er i tillegg pekt på en sammenheng mellom økte kullstørrelser og ihjelliging av spedgriser.⁹⁹ Store kull medfører

⁹³ Ingris: Årstatistikk 2021

⁹⁴ EFSA Panel on Animal Health and Welfare: *Welfare of pigs on farm*. EFSA Journal, scientific opinion. 30.06.2022

⁹⁵ Ingris: Årstatistikk 2021

⁹⁶ Rosvold, Ellen Marie, Andersen, Inger Lise m.fl.: *Management routines influencing piglet survival in loose-housed sow herds*. NMBU. 2017

⁹⁷ At alle spedgrisene får i seg melk eller nok melk

⁹⁸ Ellen Marie Rosvold. Doktorgradavhandling: *Betydningen av redebygging hos purker og bondens rutiner ved grising for morsatferd og spedgrisoverlevelse*. NMBU: 15.02.2019

⁹⁹ Ellen Marie Rosvold. Doktorgradavhandling: *Betydningen av redebygging hos purker og bondens rutiner ved grising for morsatferd og spedgrisoverlevelse*. NMBU: 15.02.2019

også en rekke velferdsutfordringer for purkene.¹⁰⁰ Høy melkeproduksjon og store kull kombinert med avl på lavere fettprosent øker risikoen for at purkene blir tynne og dermed mer utsatt for bogsår. I tillegg må purka bruke mye energi på å fore frem grisungene, noe som kan gjøre henne utmattet.

For slaktegris er det spesielt avl på rask tilvekst som medfører en økt risiko for blant annet ben- og klauvlidelser.¹⁰¹

Forslag til tiltak

- Griseavlen må reguleres for å sikre at det ikke avles på enda større kullstørrelser eller raskere tilvekst hos små- og slaktegris. Avl på egenskaper som er positive for dyrene må prioriteres høyere.
- Avl på flere spener og større kropp bør unngås som et kompensierende tiltak for økte kull. I stedet bør avlen tilpasses til faglige anbefalinger om kullstørrelser, av hensyn til purkenes helse og for å redusere spedgrisdødeligheten.

Ku og kalv i melkeproduksjonen

Både Dyrevelferdsloven §23 og Forskrift om hold av storfe §4 slår fast at storfe skal holdes i et levested som ivaretar deres muligheter til å få utløp for viktige artstypiske og individuelle behov. Holdforskriften sier videre at storfe skal skånes mot *unødig* stress, smerte og lidelse. I norsk melkeproduksjon blir likevel de fleste kalver separert fra kyrne kort tid etter fødsel til tross for at dette medfører en betydelig belastning for begge parter. Videre er det tillatt å isolere kalver i enkeltbinger i deres første 8 leveuker til tross for at storfe er flokkdyr som har et stort behov for sosial kontakt med artsfrender. Hvor gamle kalver er når de introduseres for andre kalver er i praksis varierende, men det er vanlig at de holdes alene i den første levetiden. Den forrige dyrevelferdsmeldingen påpekte at det av dyrevelferdsmessige årsaker var ønskelig å se på driftsformer som kunne legge til rette for økt samvær mellom ku og kalv i melkeproduksjonen, og at spesielt kalver måtte få mulighet til å ha sosial kontakt med andre storfe.¹⁰² Likevel er ikke dette fulgt opp gjennom forskriftsendringer, og i utkastet til den nye holdforskriften for klauvdyr er det ikke foreslått et forbud mot isolasjon av kalver, kun en reduksjon fra 8 til 6 uker.¹⁰³ Det foreslås også å videreføre unntaket om isolasjon av eldre kalver hvis det ikke er andre kalver i samme aldersgruppe.¹⁰⁴ I melkeproduksjonen er det praktisk gjennomførbart å synkronisere fødsler slik at man sikrer at det er noenlunde jevngamle kalver i driften. Det bør derfor ikke åpnes opp for et slikt unntak.

¹⁰⁰ Andersen, Inger Lise og Ocepek, Marko: *Why should we worry about farrowing systems for sows? Insights from studies on maternal behavior*. NMBU; Marko Ocepek: *Can We Produce a Super Sow? Maternal Investment, Maternal Traits and Its Consequences for Piglet Survival*. NMBU: 2017

¹⁰¹ Rådet for dyreetikk: *Dagens husdyravl i et etisk perspektiv*. 2009

¹⁰² Stortingsmelding nr. 12 (2001-2002): *Om dyrehold og dyrevelferd*, s. 160

¹⁰³ Mattilsynet: Justert forskriftsutkast til LMD 2021: Forskrift om hold av storfe, svin, sau og geit, Kapittel V. Spesielle regler for storfe §29.

¹⁰⁴ Mattilsynet: Justert forskriftsutkast til LMD 2021: Forskrift om hold av storfe, svin, sau og geit, Kapittel V. Spesielle regler for storfe §29

Båndet mellom ku og kalv er sterkt og komplekst, og handler om langt mer enn bare diing.¹⁰⁵ I forbindelse med forskningsprosjektet SmartCalfCare (SUCCEED)¹⁰⁶ som har sett på den emosjonelle tilknytningen mellom ku og kalv, konkluderte forskerne med at: "(..) det er dyrevelferds- og helsemessige fordeler ved å ha ku og kalv sammen. Morsatferd, diing, omsorg og samvær er naturlige atferder dyra er høyt motiverte for.¹⁰⁷ Å skille ku og kalv kort tid etter fødsel medfører lidelse for begge parter. Kyrne fratras muligheten til å gi morsomsorg til kalven, og mye tyder på at stemningsleiet deres ikke bare påvirkes negativt under selve separasjonen, men også i lengre tid etterpå. Kalvene fratras omsorg og muligheten til å die, noe som hos mange kalver kan komme til uttrykk gjennom atferdsforstyrrelser som suging på innredning eller andre kalver.¹⁰⁸ I tillegg til de emosjonelle belastningene som separasjonen medfører, er det også gjort observasjoner som tyder på at mange kalver ikke får dekket ernæringsmessige behov og at mangelfull fôring er utbredt.¹⁰⁹

Å oppstalle kalver i enkeltbinger medfører en rekke negative velferdskonsekvenser. Forsøk har vist at kalver som isoleres leker og spiser mindre sammenlignet med kalver som oppstalles sammen, noe som kan tolkes som et uttrykk for mistriivsel.¹¹⁰ Når kalver isoleres i sine første leveuker fratras de viktig sosialisering som også kan påvirke dem negativt senere i livet når de introduseres for en flokk. Mye tyder på at kalver som har vært isolert får lavere rang i en flokk når de blir eldre.¹¹¹

Løsninger for samvær mellom ku og kalv

Næringen spesielt, har i mange år påstått at det er positivt for kalvehelsen å skille ku og kalv fra hverandre etter fødsel for deretter å isolere kalvene i enkeltbinger. En gjennomgang av publikasjoner på feltet konkluderer imidlertid med noe annet: "*The evidence extracted from the included journal articles does not support a recommendation of early dairy cow-calf separation on the basis of calf or cow health. Specifically, the body of literature on calf immunity, mortality, scours, and pneumonia does not indicate that early separation is advantageous.*"¹¹² En fersk undersøkelse fra NORSØK viser at samvær mellom ku og kalv fører til flere helse- og velferdsfordeler, men også at det kan være økonomisk gunstig for bøndene; oksekalvene hadde raskere og bedre tilvekst, sykdomsfrekvensen ble redusert, det var tidsbesparende, og dødeligheten blant kalvene var lavere.¹¹³ Noen melkebønder legger allerede til rette for samvær mellom ku og kalv i tradisjonelle fjøssystemer, og viser derfor at det er fullt mulig å gå vekk fra separasjon etter fødsel. Tiden for samvær varierer mellom 1-3 måneder, og forsøk viser at gradvis avvenning medfører minst belastning for

¹⁰⁵ Johnsen, Julie Føske, Gladsø Wibe, Anne: Investigating cow-calf contact in cow-driven systems: behaviour of the dairy cow and calf. Artikkel i J Dairy Res. Mars 2021

¹⁰⁶

<https://www.vetinst.no/forskning-innovasjon/pagaende-forskningsprosjekter/funksjonelle-losninger-for-kontakt-mellom-melkeku-og-kalv>

¹⁰⁷ [SmartCalfCare skal bidra til bedre dyrevelferd for ku og kalv \(vetinst.no\)](https://www.vetinst.no/forskning-innovasjon/pagaende-forskningsprosjekter/funksjonelle-losninger-for-kontakt-mellom-melkeku-og-kalv)

¹⁰⁸ Grøndahl, A. M., Johnsen, J.F. m.fl. *Velferd hos storfe*, Norsk Veterinærtidsskrift 9: 549-558, 2011

¹⁰⁹ Mattilsynet: Nasjonalt tilsynsprosjekt 2016: Velferd for kalv i melkekubesetninger. Rapport, 2016

¹¹⁰ Jensen, M. B., Duve, L. R., Weary, D. M., "Pair housing and enhanced milk allowance increase play behaviour and improve performance in dairy calves", Journal of Dairy Science 98 (4): 2568-2575, 2015

¹¹¹ Grøndahl, A. M., Johnsen, J.F. m.fl., *Velferd hos storfe*, Norsk Veterinærtidsskrift 9: 549-558, 2011

¹¹² Weary, Daniel m.fl.: *A systematic review of the effects of early separation on dairy cow and calf health*. Journal of Dairy Science. Volume 102, utgave 7. Juli 2019, s. 5784-5810

¹¹³ Johanssen, E, Juni Rossan: *Ku og kalv sammen i melkeproduksjon - Intervjuer med melkeprodusenter*. NORSØK rapport, VOL. 6, NR. 15, 2021

dyra. Det foregår også et viktig forskningsprosjekt ved Veterinærinstituttet, SUCCEED, der det jobbes med å finne mest mulig funksjonelle løsninger for samvær. Det er blant annet utviklet en spesiell bingeløsning som lar kua besøke kalven, og som muliggjør at bonden gradvis kan begrense kontakten mellom ku og kalv.¹¹⁴

Avslutningsvis vil jeg løfte frem at mange forbrukere reagerer negativt på at ku og kalv skilles etter fødsel, og det kan derfor være en omdømmemessig fordel for melkeproduksjonen å gå vekk fra denne praksisen.

Forslag til tiltak

- Forskriftsfesting av samværskrav mellom ku og kalv i melkeproduksjonen på minimum 8 uker. Det bør legges til rette for gradvis avvenning så langt det er praktisk mulig.
- Forbud mot oppstalling av kalver i enkeltbinger, så fremt det ikke foreligger veterinærmedisinske grunner som tilsier at isolasjon er nødvendig for en *kortvarig* periode.
- Det er behov for å heve kunnskapsnivået om tilrettelegging for samvær mellom ku og kalv hos næringens rådgivningsapparat, blant melkebønder, men også hos fjøsleverandører

Øvrige merknader - Næringens dyrevelferdsprogram

De siste årene har kjøttbransjen laget egne “dyrevelferdsprogram” for flere husdyrslag. Programmene går hovedsakelig ut på at man skal forsøke å overholde eksisterende krav i forskriftene som næringen og bøndene allerede er pålagt å følge. Det er bransjen selv som kontrollerer etterlevelsen av programmene og som bestemmer hvordan avvik skal håndteres. Det er flere utfordringer med både innholdet og kontrollen med programmene: For noen husdyr medfører deltakelse i programmet dårligere velferd; bønder som er tilsluttet “dyrevelferdsprogram” for slaktekylling får øke dyretettheten fra 25 kg/m² til opptil 36 kg/m²,¹¹⁵ til tross for at dyretetthet over 25 kg/m² har en betydelig negativ effekt på dyrevelferden.¹¹⁶ Det har vist seg at programmene heller ikke sikrer regelverksetterlevelse. Eksempelvis har dyrevelferdsprogram eksistert for slaktegrisbønder siden 2018, den 1. juli 2019 var over 90% av alle grisebønder tilsluttet programmet, og i 2020 ble det obligatorisk. Mattilsynet er over halvveis i sin nasjonale tilsynskampanje med svinenæringen, og har hittil avdekket dyrevelferdsbrudd i mer enn 50% av de tilfeldig utvalgte svinebesetningene de har inspisert.¹¹⁷ Gjennom avtalte besøk mellom bøndene og deres egne besetningsveterinærer, skal etterlevelsen av regelverket kontrolleres og dokumenteres. En sammenligning av rapporteringer fra besetningsveterinærene og funn fra Mattilsynet viser imidlertid at det er store mangler ved denne typen dokumentasjonssystem. F.eks. viser veterinærenes tall at bare 1% av bøndene hadde avvik knyttet til bruk av rotemateriale¹¹⁸ mens Mattilsynets tall viser at dette avviket ble funnet i hele 32% av besetningene som ble inspisert.¹¹⁹ Mattilsynet

¹¹⁴ Se SUCCEED

¹¹⁵ Forskrift om hold av høns og kalkun §35a)

¹¹⁶ Vitenskapskomiteen for mat og miljø: *Risikovurdering av effekten på dyretettleik på dyrevelferda for slaktekylling*. Rapportnr: 2008: 39. 28.08.2008

¹¹⁷ Mattilsynet: *Nasjonal tilsynskampanje om velferd for svin 2021-2022*. Foreløpige funn, per 3. terial 2021.

¹¹⁸ Animalia: tall fra Helsegrissystemet for første halvår, 2021

¹¹⁹ Mattilsynet: *Nasjonal tilsynskampanje om velferd for svin 2021-2022*. Foreløpige funn, per 3. terial 2021.

har tidligere uttalt at modeller der husdyrnæringen kontrollerer seg selv er utfordrende og at planlagte kontroller utført av besetningsveterinærer kan gi et feilaktig bilde av situasjonen på gårdene.¹²⁰

De siste årene har myndighetene forskriftsfestet flere av næringens egne "dyrevelferdsprogram", fremfor å gjennomføre egne forskriftsendringer som kunne hatt en mye større effekt på dyrevelferden. Det er svært uheldig at det har blitt åpnet opp for en slik privatisering av regelverket, der kjøttbransjen i stor grad får styre utviklingen i dyrevelferdsregelverket og får kontrollere og dokumentere seg selv.

I forbindelse med årets jordbruksavtale ble partene enige om at det skulle utarbeides et dyrevelferdstilskudd som skal kompensere for deltakelse i næringens dyrevelferdsprogram.¹²¹ Dette betyr i praksis at man skulle kompensere bønder for å prøve å overholde et regelverk de allerede er pålagt å følge, samt premiere drift som fører til dårligere dyrevelferd (slaktekylling). Et flertall på Stortinget gikk imidlertid i mot dette forslaget i behandlingen av jordbruksavtalen i Næringskomiteen og påpekte at: *Programmene handler primært om å få på plass et rammeverk for å jobbe systematisk med dokumentasjon og små forbedringer av dyrevelferden på minstenivå, som skal lønne seg for bonden.*¹²² Jeg har observert at Landbruksdirektoratet og Mattilsynet likevel er i dialog om å utrede forslaget.¹²³ Det er derfor viktig å understreke at Landbruksdepartementet må følge opp flertallet i komiteen sin merknad. Jeg vil på det sterkeste fraråde at et dyrevelferdstilskudd brukes på næringens egne "dyrevelferdsprogrammer".

Et dyrevelferdstilskudd bør i stedet brukes til å premiere, stimulere til eller kompensere for spesielt kostnadskreven og *reelle* dyrevelferdstiltak som utegrisk-produksjon, økt areal for gris, utfasing av kirurgisk kastrering av hanngris, samvær mellom ku og kalv i melkeproduksjonen eller omstilling til en mindre intensiv fjørfe- og griseproduksjon. Et alternativ er å opprette et pilotprosjekt der man tester ut en slik ordning på et begrenset utvalg av besetninger som vil teste ut nye dyrevelferdsløsninger. Dette vil kunne skape innovasjon som kan bidra til utvikling av nye produksjonsmåter og bygningsløsninger. Jeg vil derfor oppfordre til at Dyrevelferdsmeldingen ser nærmere på hvordan tilskudd kan brukes til å stimulere til drift med betydelig høyere dyrevelferdsstandard enn det eksisterende krav i regelverket tilsier.

¹²⁰ Mattilsynet. (2017). Forslag til endringer i forskrift om hold av pelsdyr - sammenstilling og vurdering av høringsuttalelser. Oslo

¹²¹ Landbruksdepartementet: Prop. 120 S (2021 –2022). *Endringer i statsbudsjettet 2022 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2022)*

¹²² Næringskomiteens merknad til Prop. 120 S (2021 –2022)

¹²³ Torunn Knævelsrud, seksjonssjef for dyrevelferd i Mattilsynet: *Utredning av dyrevelferdstilskudd - kontaktperson i Mattilsynet*. Mail til Landbruksdirektoratet. 06.07.2022